

מערך לכתה ב'

שימו שמן, שמן זית

מעץ הזית לשמן המנורה

המערך עוסק בהכרות עם עץ הזית ופירותיו, שמן הזית ושימושו, הכרת תכונות העץ והפרי, והכרות עם המשמעויות הסמליות של הזית. כמו כן ישנה אפשרות ללמוד את תהליך כבישת הזיתים והפקת השמן.

שיעור 1 - שימו שמן - מנהגי חנוכה הקשורים בשמן

הכרות עם סיפור נס פך השמן. שירים ומנהגים הקשורים לשמן בחנוכה.

שיעור 2 - הכרות עם עץ הזית ופרי הזית

הכרת תכונות הזית דרך סיפורים ואגדות.

שיעור 3 - יונה עם עלה של זית

הכרות עם המשמעויות הסמליות של הזית והשמן. זית סמל השלום ושמן סמל למלוכה ושפע.

שיעור 1: שימו שמן – מנהגי חנוכה הקשורים בשמן

1. פתיחה

- אילו מנהגי חנוכה בקשורים בשמן?
- באילו שירים מופיעה המילה 'שמן'?
- מדוע יש מאכלי שמן בחנוכה?

2. קריאת הסיפור התלמודי + הסבר מילים קשות

תלמוד בבלי, שבת כא עמוד ב

מאי חנוכה? [מהי חנוכה?] דתנו רבנן [ששנו רבותינו] בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה [ימי החנוכה] ... שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדלישקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל.

- הנחיה: ציירו תמונה מהסיפור.
- שאלות : מה הייתה הבעיה של החשמונאים? מדוע לא יכלו למצוא שמן להדלקת המנורה? למה חשוב השמן? איזו משמעות יש להדלקת המנורה? מה היא מסמלת?

כד קטן

מלים: אהרון אשמן, לחן: יואל ולבה
כד קטן, כד קטן
שמונה ימים שמנו נתן
כל העם התפלא
מאליו הוא מתמלא
כל העם אז התכנס
והכריז אך זהו נס!
אילולא כד זה נשאר
מקדשנו לא הואר.

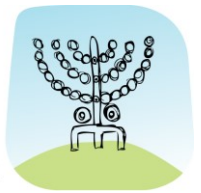
שימו שמן

מילים: לוי קיפניס
שימו שמן, שמן זית,
נרות הדליקו, יהי אור בבית!
אור לנו! דרוך לנו!
על כן נאירה, על כן נשירה
שמונה ימים שירת האור.

3. קריאת/ שירת השירים

- מה נאמר בשירים על הקשר בין השמן לבין חנוכה?
- למה משמש השמן? מה הוא מסמל? (השמן משמש להדלקת המנורה בבית המקדש. השמן מביא אור ומסמל חופש)

שיעור 2: עץ הזית ושמן הזית

1. **יוצאים החוצה ועומדים ליד עץ זית** (או שמביאים ענף עץ זית וזיתים לכיתה). מסתכלים, מריחים, ממששים. נשאל: אילו תכונות יש לזית? מה צורת העץ? מה צורת העלים? מה צורת הפרי? מה הטעם של הפרי? והמרקם שלו?
נאמר: שתי ברכות ניתנו לשבטי ישראל – בפעם הראשונה, יעקב מברך את בניו; בפעם השנייה משה מברך את השבטים. כותבים על הלוח את הברכה של אשר: מאשר שמנה לחמו... ברוך מבנים אשר...
3. נשאל: איזו מילה מופיעה בשתי הברכות? (שמנה, שמן)
מדוע מברכים יעקב ומשה בעזרת שמן? אילו תכונות יש לשמן שהופכות אותו לברכה? למה יתן מעדני מלך? (שמן איכותי יקר סמל למעמד)
איזה קשר יכול להיות לאשר לשמן וזיתים? (אשר יושב בגליל המערבי, איזור גידול זיתים)

בראשית פרק מט – ברכת יעקב לבניו

א ויקרא יעקב, אל-בניו; ויאמר, האספו ואגידה לכם, את אשר-יקרא אתכם, באחרית הימים.
ב הקבצו ושמעו, בני יעקב; ושמעו, אל-ישראל אביכם. ...
כ מאשר, שמנה לחמו; והוא יתן, מעדני-מלך.

דברים פרק לג – ברכת משה לשבטי ישראל

א וזאת הברכה, אשר ברח משה איש האלהים--את-בני ישראל: לפני, מותו. ...
כד ולאשר אמר, ברוך מבנים אשר; יהי רצוי אחיו, וטבל בשמן רגלו.

4. הזית כאחד משבעת המינים – קריאת הפסוק

- למה נבחר הזית להיות אחד משבעת המינים?
- איך מתוארת הארץ שיש בה את שבעת המינים? (טובה ורחבה)
- מה ניתן ללמוד מכך על הזית ועל שבעת המינים? (סמל לטוב ולשפע).

דברים פרק ח, ז-ח

כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר.
ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש.

5. משל יותם: תכונות הזית – קוראים את הפסוק ומסבירים את המילים הקשות.

- מדוע מסרב הזית להיות מלך?

• אילו תכונות מאפיינות אותו שהוא חושש לאבד?

שופטים ט

(ח) הלוך הלוך העצים למשח עליהם מלך ויאמרו לזית מלכה עלינו:

(ט) ויאמר להם הזית החדלתי את דשני אשר בי וכבדו אלהים ואנשים והלכתי לנוע על העצים:

אגדות וסיפורים

מדוע עץ הזית חלול?

ביום מותו של המלך שלמה ירד אבל כבוד על העולם כולו. התאבלו תושבי הארץ, חיות השדה שהמלך ידע את שפתם, ואף העשבים והעצים. יותר מכולם התאבלו עצי הפרי - התאנה, הרימון, והגפן. לאות צער ואבל, השירו את עליהם הירוקים ועמדו בשלכת. רק הזית - ענפיו המשיכו ללבלב והיו מכוסים בשפע עלווה ירוקה-כסופה. הסתכלו העצים על הזית, ראו את חיצוניותו ותמהו: "אתה, מלך העצים, הכי לא נאה לך להתאבל על מות המלך?" ענה הזית ואמר: "אתם השרתם את עליכם למען ייראה צערכם ברבים, אך צערכם חיצוני הוא ובן-חלוף, ועד מהרה תגדלו עלים חדשים ותשובו לשגרת היום-יום; ואילו אני צערי עמוק וכמוס בליבי, אך צער תמיד הוא- כי הנה יבש לבבי עם בוא הבשורה המרה ומוח גזעי נמק וכלה". ועד היום, החלל שבתוך עץ הזית רחב מאוד, ובגזעו העבה והחסון חרושים קמטים עבים כמקלעת.

שאלות ופעילויות בעקבות הסיפור

- איך מתאבלים כל העצים? איך מאבל הזית?
- אילו תכונות של עץ הזית מופיעות בסיפור? (ירוק עד, בעל גזע חלול)
- אילו תכונות אופייניות לפי הסיפור? במה הוא שונה משאר העצים? (מופנם, כנה - לא עושה דברים למען הרושם החיצוני)
- המחיצו את הסיפור.

השופט הקטן / ש. בן ציון

מעשה בשני חנוונים, שחנויותיהם היו סמוכות זו לזו: לאחד חנות של מיני בשמים, ולשני – של שמנים, ורק מחיצה דקה של קרשים הפסיקה ביניהם.

פעם אחת בערב, בשעת סגירת החנויות, הציץ הבשם מן הסדק שבמחיצה לחנות חברו השמן וראהו שהוא מונה דינרים של זהב לתוך מטפחת אדומה. מנה אחריו אף הוא ומצא, שהם מאה ושישים וחמישה דינרים. השיאו יצרו וחמד את ממונו של חברו. מה עשה הבשם הזה? יצא לחוץ והתחיל צועק: חמס! ממוני נגנב ממני!

מייד באו השוטרים הסובבים בעיר ושאלוהו: במי אתה חושד?

אמר: איני יודע... שום איש לא בא לכאן, משעה שצררתים בתוך מטפחתי האדומה, אלא שכני זה. בדקו את השכן ומצאו בחיקו מאה ושישים וחמישה דינרים צרורים במטפחת אדומה.

התחיל זה צועק ונשבע: המעות הללו שלי הן. ולא האמינו לו. לקחוהו והביאוהו לבית האסורים, והדין נמסר לשופט שבעיר.

חקר השופט את בעלי הדין ולא יכול להוציא משפט לאמיתו. נמסר הדין לבית דין גבוה מזה. ובעיר הכל משיחים, הכל מדברים במעשה זה, ואין מוצא עצה לחקור את הדין.

ערב אחד יצא נשיא העיר לטייל מחוץ לעיר, וראה נערים עבריים משחקים. שמע הנשיא אחד מהם אומר: רוצים אתם, ילדים? אני אהיה לדין ואדין דין הבשם והשמן.

עמד לו השר מן הצד תחת אחד העצים לראות במשחקם זה. לקחו הנערים את חברם והושיבוהו על אבן אחת, שיהא יושב כשופט לכיסא המשפט, ושניים מהם באו ועמדו לפניו. אחד, השמן, אומר:

מאה ושישים וחמישה דינרים אלו שלי הם, שצררתים במטפחתי האדומה והנחתי בארגז ובא זה וגנבם.

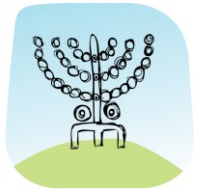
אמר הנער השופט: יביאו קערה של מים חמים ושימו בה את הדינרים – ונראה: אם יעלו על המים צחצוחי שמן – בידוע שהדינרים של השמן, מפני שידיו עוסקות בשמן ומטבעותיו משתמנות מידי, ואם לאו – ודאי של הבשם הן.

מייד יצא השר ממחבואו ונשק את הנער השופט על ראשו וכתב לו את שמו ואת שם אביו של הנער, והלך לו. למחרת בא הנשיא לבית הדין ואמר: קראו לי לשמן ולבשם ואדין דינם.

מיד נודע הדבר בכל העיר ונקבצו ובאו עם רב לשמוע משפטו של הנשיא.

הביאו את בעלי הדין והציעו לפניו את טענותיהם. צוה הנשיא שיביאו לפניו את צרור הדינרים וקערה של מים חמים. הביאו לפניו. לקח והטיל את הדינרים לתוך הקערה – ומייד עפו על המים צחצוחי שמן... קרא הנשיא לשוטר ואמר: הראה את הקערה לכל הקהל...

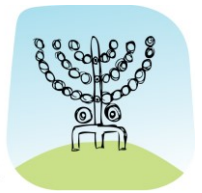
שאלות ופעילויות בעקבות הסיפור

- מפסיקים את קריאת הסיפור כאשר הנשיא רואה את הילדים.
- נסו לחשוב על סוף לסיפור, מה יעשו הילדים? איך יגיב הנשיא?

ממשיכים לקרוא עד הסוף.

- אילו דמויות מופיעות בסיפור? מה מאפיין כל אחת?
- איזה פתרון מציע הנער? על איזו תכונה של השמן מסתמך המבחן?
- ערכו ניסוי. הביאו מים ושימו שמן על הידיים, הכניסו ידיים למים, ובדקו האם השמן צף.
- המחיצו/ ציירו תמונות מהסיפור.

שיעור 3 – יונה עם עלה של זית

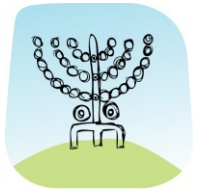
1. הסתכלו בסמלים הבאים, נסו לזהות של מה/ של מי הם.

ד. _____	ג. _____	ב. _____	א. _____
ח. _____	ז. _____	ו. _____	ה. _____

תשובות לסמלים

- א. יונה ועלה זית – סמל השלום.
- ב. מנורה וענפי זית – סמל מדינת ישראל.
- ג. אריה וענפי זית – סמל ירושלים.
- ד. חרב וענף זית במגן דוד – סמל צה"ל.
- ה. את, חץ ושיבולת בין עלי זית – סמל הנוער העובד והלומד.
- ו. לפיד, שיבולים וארץ ישראל בין ענפי זית – סמל המחנות העולים.
- ז. עץ הזית – סמל חטיבת גולני.
- ח. לוחות הברית חרמש זית ושיבולת – סמל בני עקיבא.

2. שאלות

- הזית מופיע בהרבה סמלים חשובים, מדוע?
- מה מסמל הזית בכל הסמלים הללו? (שפע/ שלום)
- סמל המדינה: מה הקשר בין המנורה הזית? מה מסמלת המנורה?
- סמל צה"ל: בסמל צה"ל ענף הזית עוטף את החרב. מה מסמל הקשר בין החרב לענף הזית?
- הזית – סמל השלום: איך הפך הזית לסמל השלום?

בראשית פרק ח, ו-יב

- (ו) ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה.
 (ז) וישלח את הערב ויצא ושוב עד יבשת המים מעל הארץ.
 (ח) וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה.
 (ט) ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו אל התבה כי מים על פני כל הארץ וישלח ידו ויקחה ויבא אתה אליו אל התבה.
 (י) ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויסקף שלח את היונה מן התבה.
 (יא) ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ.
 (יב) ויחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד.

- מדוע שולח נח את היונה?
- מה מביאה היונה בפיה? מה מסמן הענף?
- מה הקשר בין סיפור תיבת נח והשלום? בין מי למי השלום בסיפור?

3. שמן זית – המלכת מלכים

שימוש נוסף לזית הוא משיחת מלך. אפשר להקריא חלק מסיפור המלכת שאול:

פרק ט'

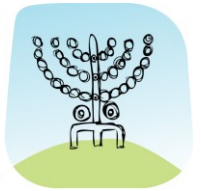
- (טו) וה' גלה את אֶזְנֵן שְׂמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בּוֹא שְׂאוּל לֵאמֹר:
 (טז) כַּעַת מָחָר אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאַרְצָ בְּנֵימִן וּמִשְׁחָתוֹ לְנָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת עַמִּי כִּי בָאָה צַעֲקוֹתוֹ אֵלַי:

פרק י

ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו ויאמר הלוא כי משחק ה' על נחלתו לנגיד:

- מדוע משתמשים דווקא בשמן המלכת מלך?
- אילו תכונות של השמן זה מבטא?

שמואל פרק ט'

(טו) וה' גלה את אֶזְרָא שְׂמוּאֵל יוֹם אֶחָד לַפְּנֵי בּוֹא שְׂאוּל לֵאמֹר: (טז) כַּעַת מָחָר אֲשַׁלַּח אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בְּנֵי־מִן וּמִשְׁחָתוֹ לַנְּגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי מִיַּד פְּלִשְׁתִּים כִּי רָאִיתִי אֶת עַמִּי כִּי בָאָה צַעֲקָתוֹ אֵלַי: (יז) וּשְׂמוּאֵל רָאָה אֶת שְׂאוּל וְהָ עֲנָהוּ הִנֵּה הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ זֶה יַעֲצֵר בְּעַמִּי: (יח) וַיִּגֶשׁ שְׂאוּל אֶת שְׂמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָא לִי אִי זֶה בֵּית הָרֶאָה: (יט) וַיַּעַן שְׂמוּאֵל אֶת שְׂאוּל וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הָרֶאָה עָלַה לַפְּנֵי הַבְּמָה וְאֶכְלָתָם עַמִּי הַיּוֹם וְשַׁלַּחְתִּיךָ בַּבֶּקֶר וְכָל אֲשֶׁר בַּלְבָּבְךָ אֶגִּיד לְךָ: (כ) וְלֹאֲתַנּוֹת הַאֲבָדוֹת לְךָ הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים אֶל תִּשֵּׁם אֶת לְבָבְךָ לָהֶם כִּי נִמְצְאוּ וְלָמִי כָל חֲמַדַּת יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לְךָ וְלִכְל בֵּית אָבִיךָ: (כא) וַיַּעַן שְׂאוּל וַיֹּאמֶר הֲלוֹא בֶן יְמִינִי אֲנֹכִי מִקְטָנִי שְׁבֻטִי יִשְׂרָאֵל וּמִשְׁפַּחְתִּי הַצַּעֲרָה מְכָל מִשְׁפָּחוֹת שְׁבֻטֵי בְנֵי־מִן וְלָמָּה דִּבַּרְתָּ אֵלַי כַּדָּבָר הַזֶּה: (כב) וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת שְׂאוּל וְאֶת נַעֲרוֹ וַיְבִיאוּם לְשִׁכְתוֹ וַיִּתֵּן לָהֶם מְקוֹם בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים וְהָמָּה כְּשֹׁלְשִׁים אִישׁ: (כג) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל לְטַבַּח תִּנְה אֶת הַמְּנָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְךָ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ שִׁים אֹתָהּ עִמָּךְ: (כד) וַיִּרְם הַטַּבַּח אֶת הַשּׁוֹק וְהַעֲלִיָּה וַיִּשֶׂם לַפְּנֵי שְׂאוּל וַיֹּאמֶר הִנֵּה הַנֶּשְׂאָר שִׁים לַפְּנִיךָ אֲכַל כִּי לְמוֹעֵד שְׂמוֹר לְךָ לֵאמֹר הָעַם קָרָאתִי וַיֹּאכַל שְׂאוּל עִם שְׂמוּאֵל בַּיּוֹם הַהוּא: (כה) וַיִּרְדּוּ מִהַבְּמָה הָעִיר וַיְדַבֵּר עִם שְׂאוּל עַל הַגָּז: (כו) וַיִּשְׁכְּמוּ וַיְהִי כַעֲלוֹת הַשַּׁחַר וַיִּקְרָא שְׂמוּאֵל אֶל שְׂאוּל הַגָּזָה לֵאמֹר קוּמָה וְאֲשַׁלַּחְךָ וַיִּקָּם שְׂאוּל וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם הוּא וּשְׂמוּאֵל הַחוּצָה: (כז) הָמָּה יוֹרְדִים בַּקֶּצֶה הָעִיר וּשְׂמוּאֵל אָמַר אֶל שְׂאוּל לִנְעַר וַיַּעֲבֵר לַפְּנִינִי וַיַּעֲבֵר וְאֹתָהּ עֲמַד כַּיּוֹם וְאֲשַׁמִּיעֶךָ אֶת דְּבַר אֱלֹהִים:

פרק י'

וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת פֶּךָ הַשָּׁמֶן וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשְׁקֵהוּ וַיֹּאמֶר הֲלוֹא כִּי מִשְׁחָךְ ה' עַל נַחֲלָתוֹ לַנְּגִיד:

(כ) וַיִּקְרַב שְׂמוּאֵל אֶת כָּל שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכַּד שְׁבֻט בְּנֵי־מִן: (כא) וַיִּקְרַב אֶת שְׁבֻט בְּנֵי־מִן לְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְתִלְכַּד מִשְׁפַּחַת הַמַּטְרִי וַיִּלְכַּד שְׂאוּל בֶּן קִישׁ וַיְבַקְשֵׁהוּ וְלֹא נִמְצָא: (כב) וַיִּשְׁאַלוּ עוֹד בְּה' הֲבֵא עוֹד הַלֵּם אִישׁ וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה הוּא נֶחְבֵּא אֶל הַכְּלִים: (כג) וַיִּרְצוּ וַיִּקְחֵהוּ מִשֵּׁם וַיִּתְּצֵב בְּתוֹךְ הָעַם וַיִּגְבֶּה מְכָל הָעַם מִשְׁכָּמוֹ וּמִעֲלָה: (כד) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֶל כָּל הָעַם הָרְאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ ה' כִּי אֵין כָּמֹהוּ בְּכָל הָעַם וַיִּרְעוּ כָּל הָעַם וַיֹּאמְרוּ יַחֲוִי הַמֶּלֶךְ:

במדבר רבה פרשה ח פסקה ט

"בְּנִיךָ כְּשִׁתְּלִי זִיתִים סָבִיב לְשַׁלְּחֲנֶךָ" (תהילים קכח, ג) - מה הזית הזה זיתים לאכילה, זיתים ליבש וזיתים לשמן, ושמן דולק מכל השמנים, ואין עליו נושרין, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, כך באים בני הגרים מהם בעלי מקרא, מהם בעלי משנה, מהם בעלי משא ומתן, מהן חכמים, מהם נבונים, ומהם יודעי דבר בעתו ויש להם זרע קיים לעולם.

** "סָבִיב לְשַׁלְּחֲנֶךָ" - שלבניך יעמוד זכותך. שמשלחך יזכו בניך למעלות גדולות.

